

України (54%). Тоді як у Південно-Східній Україні частіше спілкуються російською мовою (63%)

Розділилися думки українців щодо статусу державної мови. Зокрема, за даними соціального моніторингу українського суспільства 2010 року, за надання російській мові статусу офіційної висловилися 43,3 % опитаних, проти – 39,6%, інші 17 % – не визначились [4].

У регіональному розрізі число прихильників єдиної державної мови (української) переважає на Заході (88%) і в Центрі (65%) країни, а прихильники двомовності представляють переважно Південний Схід України (76%) [3].

Державність української мови є гарантією збереження національної ідентичності українського етносу, головним стимулом консолідації українського суспільства і формування сучасної української політичної нації. З огляду на це українська нація і держава мають забезпечувати відродження і захист української мови, якісну розбудову українського мовного простору. І особлива відповідальність у цих стратегічно важливих для розвитку українського суспільства питаннях лягає насамперед на етнічних українців, до яких застерезливо писав Сидір Воробкевич:

Мово рідна, слово рідне,
Хто ся вас стидає,
Хто горнеться до чужого,
Того Бог карає

1. Трощинський В.П. Етнонаціональна структура суспільства // Соціальний розвиток / В.Трощинський, О.Петроє, І.Горгес. – К.: НАДУ, 2008. – 192 с.

2. Про сучасний стан і напрями розвитку мовної політики в Україні// Нова Україна [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://new-ukraine.org.ua/news/529/>

3. Языковая ситуация в Украине [електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/7859/>

4. Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг / За ред. В.Ворони, М.Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2010. – 636 с.

УДК 811.161.2

Марія Проць (Дрогобич)

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ЛІНІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті звертається увага учителів початкових класів на необхідність реалізації соціокультурної лінії з метою виховання національно свідомої, духовно багатої мовної особистості в незалежній українській державі, а також рекомендуються методи, прийоми і засоби навчання української мови.

***Ключові слова:** соціокультурні знання і уміння, соціокультурна компетенція, Державний стандарт початкової загальної освіти, національний мовленнєвий етикет, комунікативні контакти, національна освіта, етнокультурна компетенція.*

Необхідність розвитку національно свідомої, духовно багатой мовної особистості в незалежній українській державі зумовлює потребу формувати у школярів соціокультурні знання і вміння, виховувати шанобливе ставлення до життєдайного джерела народної мудрості, продовжувати кращі традиції минулого, примножувати їх.

На уроках української мови, читання та й у позаурочний час повинно відбуватися «соціокультурне зростання» учня. Учителю початкових класів випадає найпочесніша, найвідповідальніша місія допомогти молодшим школярам прилучитися до культурної скарбниці українського народу.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, традиції, що вироблялись протягом багатьох століть і освячені віками. Звичаї та обряди впливають на духовну культуру певного народу. Зауважимо, що на сучасному етапі процес освоєння культурної спадщини має свої особливості. Тенденція переосмислення ролі й значення культурної спадщини полягає у прагненні не лише зберегти її у первісному вигляді, а й активно ввести у формат теперішнього життя.

У самій методиці навчання української мови соціокультурна змістова ліній виокремилась в одну з провідних у Державному стандарті початкової загальної освіти.

У новій редакції ДС вказуються державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, зокрема соціокультурної лінії: знати і вміти записувати назву держави та її столиці; знати державні символи України; розуміти і пояснювати значення слів – назв предметів побуту, народних звичаїв; використовувати тематичні групи слів народознавчого змісту в мовленні; знати казки, прислів'я, приказки, загадки, лічилки; вміти доречно використовувати їх в усному і писемному мовленні для його увиразнення; знати формули національного мовленнєвого етикету і використовувати їх під час спілкування; дотримуватись правил етикету під час спілкування з представниками різних вікових груп і статусів; вміти використовувати елементарні комунікативні контакти під час виконання тих чи інших соціальних ролей у різних життєвих ситуаціях [2, 8].

Особливої актуальності соціокультурна лінія у змісті української мови набуває у зв'язку з тим, що більшість школярів має поверхневі знання з нашого минулого, не зовсім чітко орієнтується в соціумі, та й загалом, як показує практика, для розвитку комунікативного мовлен-

ня учнів допомагатимуть відповідні зразки текстів, завдань, вправ, які мають високий навчально-виховний потенціал. Важливість проблеми обумовлюється й піднесенням ролі української мови в державі, а також тими процесами реформування освіти, які наявні в суспільстві.

Реалізація соціокультурної лінії передбачає не лише набуття учнями певних знань, необхідних і достатніх для спілкування, а й виправдане їх використання у житті.

Як свідчать дослідження останніх років у царині лінгводидактики (О.Біляєв, А.Богуш, М.Вашуленко, Л.Варзацька, О.Савченко та ін.), гармонійне поєднання української та загальнонародської культури реалізується через вивчення мови як культурознавчої дисципліни, взаємозв'язок з культурними надбаннями народів, що живуть поруч, їх полілог культур, інтеграцію в українську культуру і разом із нею – у світову. Саме цьому в школі сприяє формування у школярів соціокультурної компетенції.

Окремо годин на реалізацію вказаної змістової лінії не пропонується, а змістове наповнення здійснюється на основі відбору відповідних вправ та завдань. В основу цієї змістової лінії покладено використання на уроках української мови (крім вправ підручників «Рідна мова») дидактичного матеріалу: прислів'їв, приказок, загадок, художніх тестів українознавчого спрямування.

Саме вдало підібраний дидактичний матеріал поєднується з усіма методами навчання, ілюструє теоретичні положення, сприяє успішному розвитку мовних умінь і навичок, збагачує інтелектуальну й емоційну сферу учня, формує його моральні переконання. Дидактичний матеріал, об'єднаний певною тематикою, у комплексі ілюструє явище, допомагає учням цілісно сприйняти його. У доборі завдань, вправ, художніх текстів учитель повинен проявляти послідовність. У результаті цього в основу реалізації методики соціокультурної змістової лінії першим покладено принцип народності – репрезентації української мови як геніального творіння розуму, серця, почуттів, усіх сфер багатогранної діяльності українців, які берегли традиції сім'ї, роду, українського народу. Цей принцип немислимо реалізувати, не звертаючись до широкого використання всіх видів і жанрів українського фольклору, Біблії, творів українського письменства, прилучення до збирання скарбів народної мудрості, які мають відображення у фольклорних і художніх текстах.

Цю роботу слід розпочинати уже з перших уроків української мови у школі, особливо тоді, коли у дітей починає розвиватись фантазія, креативне мислення, оцінювальне ставлення до навколишнього світу й себе.

Головними завдання під час реалізації соціокультурної змістової лінії є:

- створення навчальних текстів, дидактичного матеріалу інформаційно-пізнавального характеру для розуміння української культури через залучення до неї дітей, ознайомлення з життєвими реаліями українського народу з іншими народностями, виховання глибокої поваги до свого та толерантного розуміння і сприйняття чужого;

- виховання любові до України;
- формування основи досконалого оволодіння українською мовою та виховання поваги до неї, інтересу до представлені нею культури;
- становлення мовленнєвих здібностей (оволодіння грамотою – читанням і письмом, аудіюванням, дотриманням орфографічних норм, розвиток монологічного та діалогічного мовлення тощо);
- інтелектуальний (розумовий і мовленнєвий) розвиток, формування вміння висловлювати свої міркування;
- формування умінь і навичок самоконтролю [3; 4].

Важливим для соціокультурного підходу є використання комплексу методів, прийомів і засобів навчання, а саме: бесіда (підготовча, повідомлювальна, відтворювальна, евристична, узагальнювальна, повторювальна, проблемна); розповідь і пояснення; спостереження; конструювання і реконструювання; діалогування; диспути та дискусії та ін..

Погоджуємося із міркуваннями зарубіжних і вітчизняних науковців-методистів, що за умови, коли вчитель користується авторитетом, усвідомлює свою суспільну роль і знає, якими слід виховувати своїх учнів, то у процесі навчання української мови реалізувати можливості соціокультурного підходу можна завжди. Думки, до яких учитель хоче схилити дитячі душі, мають бути прийнятними для них. Так, патріотичні ідеї варто опредмечувати у такі зрозумілі дітям поняття, як «материнська мова», «рідний край», «наймиліший куточок», «материнська колісанка» тощо.

Аналіз програми, підручників, навчально-методичного інструментарію засвідчує необхідність систематичної цілеспрямованої роботи над реалізацією соціокультурної змістової лінії, бо «соціокультурний блок програм дає змогу уникнути випадковості й безсистемності в доборі дидактичного матеріалу, які мали місце в традиційній системі навчання мови, спрямувати процес збагачення мовлення учнів на задоволення потреб їхнього мовленнєвого розвитку» [1].

Автори підручників «рідна мова» для 2, 3, 4 класів (М.С. Вашуленко, М.А. Білецька, О.І. Мельничайко, С.Г. Дубовик, Л.В. Скуратівський) підібрали достатню кількість матеріалу соціокультурного спрямування. У кожному підручнику є художні твори про рідну українську мову, Україну – рідний край, символи України, обряди й традиції українського на-

роду, українські свята, фольклор тощо. Аналізуючи ці твори та використовуючи мовні завдання, учні збагачують свої соціокультурні знання. Так другокласники, працюючи над вправою 56 (ч. I) читають, що «Наша держава – Україна. Наша мова зветься українською. Свою рідну мову ми любимо найбільше серед всіх мов на світі. Українська мова – державна мова України». Тут же вміщено висловлювання письменників про рідну мову: «У народу немає скарбу більшого, як його мова» (Ю.Мушкетик). «Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває той, у грудях не серденько, а лиш камінь має» (С.Воробкевич). «Вивчайте, любіть свою мову, як світлу Вітчизну, любіть!» (В.Сосюра).

Третьюкласники, виконуючи впр. 9 (ч. I) повинні записати, якими мовами розмовляють названі народи:

українці – українською	таджики – таджицькою
росіяни – ...	грузини – ...
італійці – ...	японці – ...

Четвертокласники, під час вивчення теми «Займенник» читають вірш М.Хоросницької «Магусин заповіт», підкреслюють займенники і самостійно складають твір на тему «Моя рідна мова».

Раз сказала мені мати:
«Можеш мов багато знати,
кожну мови шанувати,
та одну із них усіх,
щоб у серці ти зберіг!»
В серці ніжну і погідну
Збережу я мову рідну.

Виконуючи вправи про Україну, символи України, учитель може запропонувати учням дати відповіді на низку запитань та виконати такі завдання:

1. Як ви розумієте слова відомого українського поета Василя Симоненка? (4 клас)

Можна вибирати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.
Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

2. Що ви знаєте про головне місто України – древній і прекрасний Київ? Прочитайте вірш, складіть розповідь про Київ, використовуючи слова вірша. (3 клас)

Рідний Київ
Дніпро широкий, пісня солов'їна,
На каштанах голуба роса...

Рідний Київ – серце України,
Наша слава, гордість і краса.

Іван Нехода

3. Які символи України ви знаєте? Як правильно називається поєднання кольорів на українському державному прапорі? Що вони символізують? (2 клас)

4. Намалюйте вдома лан стиглого жита, безкрає синє небо, зелену стежечку в житах. (3 клас)

Як бачимо, з класу в клас знання дітей соціокультурного спрямування збагачуються. Соціокультурний підхід у взаємодії з особистісно орієнтованими, комунікативно діяльними і стилістично функціональними аспектами вивчення мови у подальшому навчанні передбачають формування у школярів культурної соціальної позиції, вільного прояву своєї індивідуальності, створення культурного середовища своєї життєдіяльності, прилучення до цінностей загальнонародської й національної культур, включення у навчально-виховний діалог і культурну співтворчість в освітньому просторі.

1. Бондаренко Н. проблеми словникової роботи на уроках української мови та шляхи їх розв'язання // УМЛШ. – 2006. – №8. – С.10.

2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 6-9.

3. Методика навчання української мови в початковій школі / За ред. М.С. Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2011. – 364 с.

4. Програми для початкової загальноосвітньої школи 1-4 класи. – К.: Початкова школа, 2006. – С. 12-68.

In the article the attention of the primary school teachers is emphasized on the necessity of realization of the social-cultural line with the purpose of upbringing of national-conscious, inward rich linguistic personality in the independent Ukrainian state, the methods, approaches and means of teaching the Ukrainian language are proposed.

Key words: *social-cultural knowledge and skills, social-cultural competence, National standard of primary universal education, national communicative ceremony, communicative contacts, national education, ethno-cultural competence.*